

DOBROŚŁAWA WIKTOR-MACH

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Katedra Studiów Europejskich
wiktord@uek.krakow.pl

DOI: 10.17399/HP.2017.082402

Horyzonty Polityki
2017, Vol. 8, N° 24

Rola UNESCO w ochronie dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, jaką rolę odgrywa Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w ochronie dobra globalnego, jakim jest dziedzictwo światowe, w sytuacjach konfliktów zbrojnych.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Główny problem dotyczy możliwości i zakresu współpracy międzynarodowej w ochronie dziedzictwa kulturowego. Przeanalizowano ewolucję podejścia i działalności UNESCO w zakresie ochrony kultury w kontekście wojen i konfliktów od czasu powstania organizacji do 2015 r. oraz uwarunkowania tej zmiany. W odpowiedzi na pytania badawcze przeprowadzona została krytyczna analiza treści dokumentów UNESCO oraz literatury przedmiotu.

PROCES WYWODU: Artykuł złożony jest z czterech części. Na początku dokonano analizy dziedzictwa kulturowego z perspektywy koncepcji globalnych dóbr publicznych. Następnie opisana jest historia działań UNESCO i ewolucja podejścia do ochrony kultury w razie konfliktów. Trzecia część przedstawia wyzwania dla ochrony dziedzictwa w XXI w. W części czwartej omówiona jest strategia UNESCO z 2015 r. będąca próbą wzmocnienia działań w zakresie ochrony kultury.

Sugerowane cytowanie: Wiktor-Mach, D. (2017). Rola UNESCO w ochronie dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych. *Horyzonty Polityki*, 8(24), 29-51. DOI: 10.17399/HP.2017.082402.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: W obliczu nowych wyzwań dla ochrony dziedzictwa jako dobra globalnego, takich jak rosnąca liczba zagrożonych obiektów światowego dziedzictwa, udział aktorów niepaństwowych w konfliktach zbrojnych czy specyfika współczesnych konfliktów, system stworzony przez UNESCO wymaga reform. Chociaż UNESCO nie ma możliwości zapewnienia pełnej ochrony dziedzictwu kulturowemu, jednak na różne sposoby dąży do wzmocnienia współpracy międzynarodowej i włączenia do swoich działań odpowiednich interesariuszy. Dziedzictwo jest coraz częściej przedstawiane jako narzędzie budowy pokoju, wzmocnienia rozwoju zrównoważonego czy zwalczania propagandy grup terrorystycznych.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Skuteczność działań UNESCO w sytuacji konfliktów zbrojnych jest ograniczona. Nie może zapobiec grabieży dóbr kultury ani uchronić różnorodność kulturową na terenach objętych walkami. Jednocześnie obecne konflikty uświadamiają państwom konieczność współpracy międzynarodowej w tym zakresie, co wzmocnia mandat UNESCO jako lidera w ochronie dziedzictwa światowego.

SŁOWA KLUCZOWE:

dziedzictwo kulturowe, konflikty zbrojne, UNESCO, globalne dobra publiczne

THE ROLE OF UNESCO IN THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN ARMED CONFLICTS

Abstract

RESEARCH OBJECTIVE: Providing an answer to the question what is the role of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) in the protection of world heritage as a global good in the context of armed conflicts.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The main problem refers to the possibility and scale of international cooperation in the protection of cultural heritage. The paper analyses the evolution of UNESCO's approach and activities in the case of wars and armed conflicts since the inception of the organization till 2015 and the determinants of the change. To answer the research questions, a critical analysis of UNESCO's documents and scientific literature related to the topic was conducted.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The paper consists of four parts. At the beginning, an analysis of cultural heritage from the perspective of global public goods theory is presented. Then follows a presentation of history of UNESCO's

activities and the evolution of its approach towards culture in the event of conflicts. The third part discusses the challenges for the protection of heritage in the 21st century. The fourth part presents the 2015 UNESCO's strategy as an endeavour to enhance the protection of culture.

RESEARCH RESULTS: In the light of new challenges for the protection of heritage as a global good, such as an increase in the number of endangered world heritage objects, frequent involvement of non-state actors in wars, unique features of contemporary conflicts, the system created by UNESCO requires reforms. Although UNESCO is not capable of ensuring full protection to cultural heritage, it nevertheless seeks ways to enhance international cooperation and to engage relevant stakeholders in its activities. Heritage is increasingly viewed as a tool in peace-building processes, strengthening sustainable development and countering terrorist propaganda.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: The effectiveness of UNESCO during armed conflicts is limited. It cannot prevent the looting of cultural heritage nor protect cultural diversity in areas affected by an armed conflict. In spite of that, current challenges make states aware that international cooperation in this field is a must, what in turn strengthens the role of UNESCO as a leader in the protection of world heritage.

KEYWORDS:

cultural heritage, armed conflicts, UNESCO, global public goods

1. WSTĘP

Gdy zagrożone są kultury ludzi, gdy dziedzictwo jest celowo atakowane, gdy prawa kulturalne są naruszane, musimy odpowiedzieć większą kulturą, większą wiedzą, większą jednością. Gdy kultura jest na pierwszej linii frontu w sytuacji kryzysu, musi być również na pierwszej linii frontu w procesie odbudowy i tworzenia pokoju. Rozwój nie może być zrównoważony bez kultury i nie będzie też trwałego pokoju bez szacunku dla różnorodności kulturowej i wolności artystycznej. Chronienie kultury i dziedzictwa oznacza chronienie ludzi (Irina Bokowa; UNESCO, 2016a, s. 1).

Do najpoważniejszych zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego na świecie należą konflikty zbrojne. Część dóbr kultury ulega przypadkowym zniszczeniom w czasie ostrzałów czy bombardowań.

Równie często zdarzają się celowe akty niszczenia cennych obiektów należących do przeciwnika. Nowym wyzwaniem stojącym przed społecznością międzynarodową jest terroryzm, którego skutki dotyczą nie tylko ludzi, ale i ich kultury, zarówno materialnej, jak i niematerialnej. Dziedzictwo bywa też wykorzystywane jako źródło zysku i ze sprzedaży na czarnym rynku finansowanych jest wiele operacji zbrojnych, w tym działań terrorystycznych. Zdarzają się też sytuacje, gdy dziedzictwo kulturowe staje się źródłem konfliktów międzynarodowych, np. w konflikcie granicznym między Tajlandią a Kambodżą, który nasilił się w 2011 r. Źródłem sporu ciągnącego się od połowy XX w. jest m.in. świątynia Preah Vihear, która w 2008 r. na wniosek Kambodży została wpisana na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Organizacje międzynarodowe interweniujące w tym konflikcie podkreślają, że zarówno Tajlandia, jak i Kambodża podpisały umowy międzynarodowe zobowiązujące je do ochrony światowego dziedzictwa (por. Parlament Europejski, 2011).

Artykuł prezentuje koncepcje i strategie opracowane przez UNESCO w stosunku do dziedzictwa kulturowego zagrożonego konfliktami zbrojnymi. W pierwszej części dziedzictwo kultury zdefiniowane będzie z perspektywy globalnych dóbr publicznych. W wielu przypadkach dziedzictwo kulturowe jest własnością wspólną, a UNESCO w drugiej połowie XX w. wprowadziło do dyskursu publicznego pojęcie światowego dziedzictwa. Dziedzictwo kulturowe coraz częściej traktuje się jako zasób, który jest ograniczony (choć zbiór elementów zaliczanych do kategorii dziedzictwa nieustannie się poszerza) oraz nieodnawialny. Te cechy sprawiają, że ochrona dziedzictwa w kontekście konfliktów zbrojnych oraz nielegalnego handlu zabytkami sztuki znajduje się w centrum zainteresowań społeczności międzynarodowej. W kolejnej części artykułu omówione będą początki zaangażowania międzynarodowego w powyższy problem. Pierwsza konwencja UNESCO w obszarze kultury – tzw. konwencja haska z 1954 r. – dotyczyła dokładnie tej kwestii: ochrony dóbr kultury w przypadku konfliktu zbrojnego. Mimo jej uzupełnień o protokoły (z 1954 i 1999 r.) nie jest ona wystarczającym narzędziem chroniącym zabytki, stanowiska archeologiczne, dzieła sztuki czy tradycje wspólnot lokalnych w obliczu nowych wyzwań.

W artykule przedstawione zostaną główne założenia i postanowienia Strategii wzmocnienia działań UNESCO w ochronie kultury

i promowania pluralizmu kulturowego w sytuacji konfliktu zbrojnego, która została przyjęta przez Konferencję Generalną UNESCO podczas 38. sesji w listopadzie 2015 r. (UNESCO, 2015). Strategia przedstawia propozycję nowego podejścia do problemu ochrony szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego i postuluje włączenie tematyki kultury do strategii bezpieczeństwa oraz działań humanitarnych na obszarach objętych konfliktami zbrojnymi. Ważnym postulatem jest mobilizacja jak najszerszej koalicji partnerów z różnych obszarów działalności i rolą UNESCO w tym procesie jest promowanie włączenia zagadnień kultury do inicjatyw na rzecz pokoju.

2. ŚWIATOWE DZIEDZICTWO JAKO GLOBALNE DOBRO PUBLICZNE

Czym jest dziedzictwo kulturowe?

Koncepcja dziedzictwa kulturowego przeszła w XX w. rewolucyjne zmiany. We współczesnym paradygmacie dziedzictwa kulturowego zwraca się uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze, dziedzictwo kulturowe jest traktowane jako podzbiór szerszego zbioru dóbr kultury. O ile dobra kultury to wszelkie wytwory zarówno człowieka, jak i natury, którym przypisuje się wartości duchowe, o tyle definicja dziedzictwa kulturowego najczęściej odnosi się do tych konkretnych dóbr kultury, którym współczesne społeczeństwa przypisują wartość i które wybierają z całej spuścizny historycznej, aby przekazać kolejnym pokoleniom (np. Ashworth, 2015). Po drugie, definicja dziedzictwa kulturowego nieustannie ewoluuje i obejmuje nowe elementy. Dobrami kultury są przedmioty materialne (zabytki, zespoły budowli, wspólne dzieła człowieka i przyrody), jak również niematerialne (np. tradycyjna wiedza, umiejętności związane z daną grupą kulturową, legendy, mity, obrzędy) i przyrodnicze (np. pomniki przyrody, tereny występowania zagrożonych gatunków) (UNESCO, 1972, 2003). W obliczu tak szerokiej definicji obejmującej różnorodne typy dziedzictwa powstają pytania o sposoby ochrony. Tradycyjne środki konserwacji wypracowane i stosowane w odniesieniu do zabytków architektury nie mają zastosowania

w kwestii ochrony dziedzictwa przyrodniczego czy niematerialnego – wiedzy tradycyjnej, rytuałów świątecznych, umiejętności związanych z rzemiosłem artystycznym. Stałym problemem jest też źródło finansowania działań mających chronić dziedzictwo kulturowe na świecie. Jednym z rozwiązań wprowadzanych coraz szerzej w różnych państwach jest włączanie dziedzictwa kulturowego w strategię rozwojowe. Kultura w tym ujęciu traktowana jest jako zasób mający przełożyć się na zyski czy to ekonomiczne (np. turystyka kulturalna), czy społeczne (inkluzyja społeczne) (np. Wiktor-Mach, 2016). Pragmatyczne podejście widoczne jest również w działaniach nakierowanych na ochronę kultury w społeczeństwach dotkniętych wojną. Coraz częściej na forum UNESCO podnoszone są finansowe czy społeczne kwestie jako argumenty mające większą siłę przebicia w promowaniu międzynarodowej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa.

Czym jest dziedzictwo kulturowe jako dobro publiczne?

W ostatnich latach coraz częściej można się spotkać ze stanowiskiem postulującym analizę dziedzictwa kulturowego z perspektywy dóbr publicznych – zainteresowanie dobrami kulturowymi i dziedzictwem kulturowym przestaje być domeną przedstawicieli takich dyscyplin jak historia sztuki, konserwacja i restauracja dzieł sztuki, architektura, archeologia. Coraz częściej o dziedzictwie jako zasobie dyskutuje się w kontekście ekonomicznym. Perspektywa traktowania dziedzictwa jako dobra rozwijana jest m.in. na gruncie teorii dóbr publicznych (Murzyn-Kupisz, 2010, s. 19).

Pomijając kontrowersje związane z definicjami terminów „dobro” i „publiczne”, przyjmujemy, iż koncepcja dóbr publicznych opiera się na dwóch elementach: 1) braku rywalizacji w konsumpcji (dane dobro może służyć i dawać satysfakcję dowolnej liczbie konsumentów), 2) braku możliwości wykluczenia kogokolwiek z czerpania korzyści z danego dobra. Dobra, które spełniają oba kryteria, określane są mianem czystych dóbr publicznych. W obszarze dziedzictwa kulturowego wiele elementów ma charakter dóbr publicznych, lecz trudno je zaklasyfikować do czystych dóbr

publicznych, takich jak np. obrona narodowa. W obszarze dziedzictwa kulturowego większość dóbr ma charakter mieszany. Są to zarówno mieszane dobra publiczne wspólne, jak i dobra klubowe. Do pierwszej z wymienionych kategorii zaliczyć można te obiekty, w których przypadku możliwość wykluczenia potencjalnych klientów z konsumpcji jest ograniczona lub nieopłacalna, choć dobra te mają charakter rywalizacyjny. Takim obiektem jest np. przestrzeń publiczna w zabytkowej części miast historycznych lub obiekt zabytkowy, który z racji ograniczonej przestrzeni nie jest dostępny dla wszystkich równocześnie. Druga kategoria – dobra publiczne klubowe – zawiera obiekty, co do których wprowadza się ograniczenie w konsumpcji (np. poprzez nałożenie opłat za wstęp czy za uczestnictwo w wydarzeniu kulturalnym). Należy też zaznaczyć, że duża część dziedzictwa kulturowego traktowana jest przez ekonomistów jako czyste dobra prywatne albo dobra klubowe. Obrazy czy rzeźby w rodzinnej kolekcji, zabytkowy pałac czy dwór należący do prywatnych właścicieli mogą być dostępne tylko dla wąskiego grona osób. W tym przypadku mechanizm rynkowy jest jednak ograniczony, gdyż państwo narzuca właścicielom różne ograniczenia i rości sobie prawo do inwentaryzacji prywatnych dóbr kultury. Właściciel zabytkowej kamienicy nie może przeprowadzić jej modernizacji według własnych pomysłów, lecz musi dokonać konsultacji z konserwatorami, którzy stoją na straży interesu narodowego (Murzyn-Kupisz, 2010, s. 26-30; Stiglitz, 2004, s. 156-161).

Czym jest dziedzictwo kulturowe jako dobro globalne?

Nadużycie idei narodowej doprowadziło do dyskredytacji nacjonalizmu i skłoniło społeczność międzynarodową do zwrócenia się w kierunku uniwersalistycznych wartości. W tym kontekście narodziła się Organizacja Narodów Zjednoczonych, która ma dążyć do realizacji wspólnych dla społeczności międzynarodowej celów. Mimo bardzo szerokiego mandatu UNESCO, agendy wyspecjalizowanej ONZ, udało się zyskać globalne poparcie dla części swoich celów. Zaangażowanie wielu aktorów w działania na rzecz ochrony kultury

z racji skali i zakresu uznane może być za ruch światowego dziedzictwa, o czym pisze Bogusław Szmygin (2013, s. 167) w podsumowaniu 40 lat działalności UNESCO.

Ważnym krokiem w kształtowaniu się koncepcji ponadnarodowej własności dóbr kultury była Konwencja w sprawie ochrony dóbr kultury w przypadku konfliktu zbrojnego przyjęta przez UNESCO podczas konferencji w Hadze w 1954 r. Konwencja ta wychodzi z założenia, iż dziedzictwo kulturowe jest globalnym dobrem publicznym. Dobra kultury o charakterze uniwersalnym są uznane jako cenne dla całej ludzkości, a nie tylko dla obywateli państwa, na którego terenie się znajdują (UNESCO, 1954, Preambuła). Od czasu przyjęcia tej konwencji, i wraz z kolejnymi, coraz powszechniejsze stawało się przekonanie, iż państwa ponoszą pewną odpowiedzialność przed społecznością międzynarodową za dobra kultury znajdujące się na ich terytorium. Ten pogląd ujęto m.in. w preambule do Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.: „uszkodzenie lub unicestwienie jakiegokolwiek dobra należącego do dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego stanowi nieodwracalne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata” (UNESCO, 1972). Następnie w tym dokumencie przedstawione są argumenty wyjaśniające, dlaczego dla ochrony dziedzictwa potrzebna jest współpraca międzynarodowa. Jednym z głównych powodów jest brak wystarczających środków i zasobów na szczeblu krajowym (finansowych, naukowych, technicznych).

Można powiedzieć, iż UNESCO poprzez swoje flagowe przedsięwzięcie, jakim jest lista światowego dziedzictwa, stworzyło światowe dziedzictwo jako globalne dobro publiczne. Podobnie jak w przypadku globalnego środowiska, wiedzy, międzynarodowej stabilizacji ekonomicznej czy bezpieczeństwa międzynarodowego, szeroko rozumiane korzyści płynące z dziedzictwa kulturowego mają dotyczyć potencjalnie mieszkańców całego świata. Innymi słowy, beneficjentem ma być cała ludzkość, a nie jakaś określona społeczność. Międzynarodowe dobro uniwersalne ma mieć z definicji uniwersalny charakter (por. Stiglitz, 2013, s. 886-888). W przypadku światowego dziedzictwa jest to zapewnione w Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kultury i natury UNESCO z 1972 r., która powołała do życia listę światowego dziedzictwa. Skala zaangażowania społeczności międzynarodowej w realizację postanowień tej konwencji

i współpraca w ramach UNESCO oceniane są przez wielu ekspertów jako ogromny sukces (np. Szmygin, 2013).

Cechą wielu publicznych dóbr globalnych jest zasada dobrowolności. Nie można zmusić żadnego z państw do podpisania którejkolwiek z konwencji odnoszących się do światowego dziedzictwa kulturowego. Zaangażowanie w globalny ruch dziedzictwa i w jego ochronę jest otwarte dla wszystkich państw, jak i coraz częściej dla aktorów niepaństwowych, w tym organizacji pozarządowych. Konwencję z 1972 r. ratyfikowały lub przyjęły 192 państwa¹, a warto dodać, że po przyjęciu Południowego Sudanu w 2011 r. do ONZ należą 193 państwa. Oznacza to ogólnoświatowe poparcie i dobrowolną chęć uczestnictwa w ruchu światowego dziedzictwa. Stronami konwencji są nawet państwa takie jak Angola, Dżibuti czy Monako, które nie mają ani jednego obiektu wpisanego na listę światowego dziedzictwa, chociaż w większości przypadków państwa te zgłosiły swoje propozycje na listę informacyjną i oczekują na decyzję Komitetu Światowego Dziedzictwa.

Dyskusja na temat tego, czym jest i czym ma być w przyszłości światowe dziedzictwo, cały czas trwa. Jedną z kluczowych idei przy decydowaniu o wpisie danego obiektu (materialnego lub niematerialnego) na listę światowego dziedzictwa jest tzw. wyjątkowa uniwersalna wartość (*outstanding universal value*, OUV). Może być ona przypisana danemu obiektowi czy zjawisku tylko wtedy, jeżeli ma charakter ponadregionalny. Inna zasada ważna z punktu widzenia ujmowania światowego dziedzictwa jako globalnego dobra publicznego to reprezentatywność listy. O ile w interesie państw leży wpisanie wielu dóbr występujących na ich terytorium (co, jak wynika z ponad 40 lat doświadczeń, zapewnia większy prestiż, możliwości większych dochodów z turystyki, ułatwienia w zdobywaniu funduszy na ochronę i konserwację obiektów oraz większą szansę na pomoc ekspertów), o tyle w interesie UNESCO jest zapewnienie, aby dziedzictwo światowe reprezentowało różnorodne kategorie oraz typy dóbr kultury i natury na naszej planecie. Jednym z większych wyzwań stojących przed tą organizacją jest wyważenie interesu publicznego, w tym przede wszystkim ustalenie granic poszerzania

---

1 Stan na grudzień 2016 r.

listy, która liczy już ponad 1000 obiektów, oraz zapewnienie należytej ochrony tym obiektom, które są uznane za światowe dziedzictwo.

3. POCZĄTKI OCHRONY DZIEDZICTWA W SYTUACJI KONFLIKTÓW ZBROJNYCH: KONWENCJA HASKA (1954) I PROTOKÓŁ (1999)

Ochrona dóbr kultury na wypadek wojny czy konfliktu zbrojnego stała się przedmiotem pierwszej z pięciu konwencji UNESCO dotyczących dziedzictwa. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego została podpisana w Hadze 14 maja 1954 r. Jest pierwszym traktatem międzynarodowym poświęconym w całości ochronie dziedzictwa kulturowego w czasie wojny i do dziś jednym z najdonioślejszych instrumentów prawnych w tej tematyce. W obecnych dyskusjach nad wzmocnieniem ochrony kultury w czasie trwania konfliktów zbrojnych czy operacji terrorystycznych korzystających z dochodów z nielegalnego handlu dziełami sztuki ta konwencja, uzupełniona o dwa protokoły (z 1954 i 1999 r.), jest jednym z podstawowych punktów odniesienia.

Do opracowania konwencji haskiej bezpośrednio przyczyniły się tragiczne dla dziedzictwa kulturowego konsekwencje II wojny światowej. Sygnatariusze konwencji już w preambule odnieśli się do globalnego wymiaru dóbr kultury, uznając, że:

szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej (UNESCO, 1954, Preambuła).

Na kształt konwencji miały wpływ wcześniejsze rozwiązania prawne dotyczące wojen, a w szczególności konwencje haskie z lat 1899 i 1907 (UNESCO, 1954, Preambuła), jak również starania sił alianckich podczas II wojny światowej, aby ochronić dobra kultury w większym stopniu niż w czasie trwania I wojny światowej.

Ochrona dziedzictwa jest oparta na trzech fazach działań zabezpieczających. Pierwsza faza dotyczy profilaktyki i staje się obecnie priorytetem. Sygnatariusze konwencji zobowiązują się do podjęcia

odpowiednich kroków w czasie pokoju, w tym do dokonania inwentaryzacji dóbr kultury na swoim terytorium oraz stworzenia rejestru obiektów wymagających szczególnej ochrony. UNESCO zobowiązuje się do prowadzenia Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kultury Objętych Ochroną Specjalną (art. 8). Konwencja haska wprowadziła międzynarodowy symbol ochrony dóbr kultury – Błękitną Tarczę, który jest odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Zgodnie z zapisami konwencji Błękitną Tarczą oznacza się obiekty kultury w celu lepszej identyfikacji i ochrony w czasie wojen i konfliktów zbrojnych. Profilaktyka obejmuje również obowiązek szkoleń dla służb wojskowych i rozwijania szacunku dla „dóbr kulturalnych wszystkich narodów” (art. 6 i 7). Druga faza dotyczy działań wojennych i nakłada na strony konwencji nowe obowiązki. Należy szanować dobra kultury przeciwnika i to niezależnie od tego, czy są one odpowiednio oznaczone, czy nie. W konwencji znajduje się zakaz kradzieży, bezprawnego przywłaszczania sobie dóbr kultury oraz „aktów wandalizmu” skierowanych przeciwko kulturze (art. 4). Strony konwencji mają też pociągać do odpowiedzialności te osoby, które naruszyły postanowienia tego porozumienia. Element współpracy międzynarodowej pojawia się w protokole do konwencji, który nakłada obowiązek na wszystkie państwa-strony konwencji, niezależnie od tego czy są zaangażowane w dany konflikt, czy nie, zatrzymywania dóbr kultury, które zostały nielegalnie wywiezione z kraju okupowanego. Trzeci obszar działań dotyczy okresu po zakończeniu wojny czy konfliktu. Należy zwrócić zatrzymane dobra kultury państwu, do którego należą. Protokół do konwencji wyraźnie podkreśla zakaz zatrzymywania dóbr kultury jako odszkodowań wojennych. Państwo, które miało obowiązek zapobiec nielegalnemu wywiezieniu dobra kulturalnego za granicę, ma obowiązek wypłacić odszkodowanie osobie, która w dobrej wierze nabyła skradziony obiekt kultury.

O roli UNESCO mowa jest w art. 23. Stwierdza on, iż strony konwencji mogą zwrócić się do tej organizacji przede wszystkim w sytuacji, gdy potrzebują pomocy technicznej przy ochronie dóbr znajdujących się na ich terytorium. UNESCO zagwarantowało sobie też możliwości stosowania sankcji wobec państw, które łamałyby postanowienia umowy.

Konwencja nie zapobiegła niszczeniu i grabieży obiektów dziedzictwa kulturowego w wielu konfliktach w drugiej połowie XX w.

Wydarzenia z początku lat 90. ubiegłego stulecia przyniosły duże straty w dziedzictwie, a wojna w byłej Jugosławii dobitnie pokazała słabości konwencji haskiej, w tym częste łamanie jej postanowień oraz nieobjęcie zakresem konwencji sytuacji wojen domowych. Mimo wpisania Starego Miasta w Dubrowniku na listę światowego dziedzictwa zostało ono poważnie uszkodzone podczas oblężenia w 1991 r. Raport opracowany na zlecenie UNESCO i Holandii zawierał rekomendacje odnośnie do ulepszenia konwencji haskiej i stał się podstawą opracowania nowego protokołu.

Drugi protokół do konwencji haskiej został podpisany w 1999 r. Ochrona wszystkich dóbr kultury w praktyce okazała się nierealna i uznano, iż potrzebny jest mechanizm, który ułatwi ocalenie przynajmniej najbardziej wartościowych dóbr. W odróżnieniu od konwencji ten dokument stosuje się nie tylko do konfliktów międzynarodowych. Protokół jest bardziej konkretny niż konwencja i wskazuje na różne możliwości jej implementacji. Wprowadza instytucję ochrony wzmocnionej dla tych obiektów kulturalnych, które mają „największe znaczenie dla ludzkości”. W teorii protokół gwarantuje wyższe standardy ochrony dla mniejszej liczby obiektów (O’Keefe, 2007, s. 4; Techera, 2007).

4. WYZWANIA DLA SYSTEMU OCHRONY DZIEDZICTWA W XXI WIEKU

Jednym z poważniejszych problemów w małej efektywności systemu ochrony kultury jest brak uniwersalnej akceptacji zarówno konwencji haskiej, jak i protokołu z 1999 r. Według stanu na grudzień 2016 r. stronami konwencji są 127 państwa, a zaledwie 69 państw ratyfikowało drugi protokół (UNESCO, 2016b). Warto podkreślić, że Stany Zjednoczone, choć w czasie II wojny światowej należały do liderów chronienia dóbr kultury, ratyfikowały konwencję dopiero w 2009 r.

Kolejnym wyzwaniem istotnym z punktu widzenia dziedzictwa jako dobra globalnego jest rosnąca liczba obiektów wpisanych na listę zagrożonego dziedzictwa, których jest już 55 (stan na styczeń 2016 r.). Lista ta ma informować społeczność międzynarodową o sytuacji zagrożenia obiektów uznanych za dziedzictwo światowe i zachęcić

do podjęcia działań w celu ich ratowania. W ostatnich latach na listę wpisywane jest głównie dziedzictwo kulturowe na Bliskim Wschodzie. Podczas 40. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w 2016 r. na listę trafiło pięć miejsc z objętej wojną domową Libii. Od 2013 r. sześć obiektów z Syrii trafiło na tę listę, a w 2015 r. do dwóch zagrożonych miejsc w Iraku dołączyło jeszcze starożytne miasto Hatra (UNESCO, World Heritage in Danger). W związku z wojnami i konfliktami na całym świecie, a szczególnie na Bliskim Wschodzie i w Afryce, w ostatnich latach UNESCO i inne organizacje zajmujące się kulturą coraz częściej są proszone przez państwa o pomoc w ochronie dóbr kultury na ich terytorium i zintensyfikowanie działań.

Poważnym problemem dla obecnego systemu ochrony kultury jest specyfika współczesnych konfliktów zbrojnych, a zwłaszcza udział aktorów niepaństwowych, jak np. grup terrorystycznych, którzy nie są stronami umów międzynarodowych, takich jak konwencja haska (Howe, 2011). Państwo Islamskie dokonuje grabieży i plądrowania wielokulturowego dziedzictwa Bliskiego Wschodu i żadne normy prawne nie są w stanie powstrzymać tych destrukcyjnych działań. Duża część konfliktów ma charakter wewnątrzpaństwowy, w związku z czym rozwiązania powstałe w kontekście wojen XX w. są często nieadekwatne.

Ponadto konflikty często się przeciągają i różnią od tradycyjnej wojny czasem trwania i przebiegiem. Wiele z nich nie ma wyraźnego momentu końca i nawet podpisanie traktatu pokojowego nie oznacza nastania pokoju. Konwencja haska z 1954 r. opiera się na rozróżnieniu sytuacji wojny i pokoju i w każdej z tych faz strony konwencji mają inne zobowiązania.

W wyniku nowych cech konfliktów zbrojnych podważony zostaje dotychczasowy system ochrony kultury tworzony przez organizacje takie jak UNESCO, których podstawą prawną są konwencje międzynarodowe podpisywane i ratyfikowane przez państwa. Wymienione powyżej czynniki ograniczają skuteczność współpracy międzynarodowej i wymagają refleksji nad kształtem nowego reżimu ochrony (UNESCO, UNESCO's Response).

5. STRATEGIA WZMOCNIENIA DZIAŁAŃ UNESCO W OCHRONIE KULTURY I PROMOWANIU PLURALIZMU KULTUROWEGO W SYTUACJI KONFLIKTU ZBROJNEGO Z 2015 ROKU

Ogromna skala zniszczeń i grabieży dziedzictwa kultury w Syrii i Iraku przyczyniła się do przyjęcia przez Konferencję Generalną UNESCO w listopadzie 2015 r. Strategii wzmocnienia działań UNESCO w ochronie kultury i promowaniu pluralizmu kulturowego w sytuacji konfliktu zbrojnego (Reinforcement of UNESCO's Action for the Protection of Culture and the Promotion of Cultural Pluralism in the Event of Armed Conflict) (UNESCO, 2015). Celem strategii jest wypracowanie mechanizmów, które przyczynią się do większej efektywności działań UNESCO i partnerów. W tej części artykułu dokonana zostanie szczegółowa prezentacja tego dokumentu zgodnie z jego układem. Na początku omówiona będzie identyfikacja przez UNESCO głównych problemów i wyzwań stojących przed społecznością międzynarodową w kontekście zmieniających się form konfliktów zbrojnych. Kolejna część dotyczy zadań, jakie UNESCO wyznacza sobie w tym obszarze w kontekście mandatu organizacji oraz działań innych agend ONZ. Następnie zaprezentowane zostaną priorytety w sytuacji pokoju, trwania konfliktu i po jego zakończeniu. Ostatnia część przedstawia próbę stworzenia globalnej koalicji na rzecz ochrony kultury oraz kampanii w mediach społecznościowych, mającej zwiększać świadomość zwłaszcza młodych ludzi na całym świecie odnośnie do zagrożeń, jakie konflikty zbrojne stanowią dla dziedzictwa światowego.

Przyjęty dokument w standardowy sposób na początku przedstawia diagnozę sytuacji i szkicuje kontekst problemu. We wstępie podkreślono nasilające się zjawisko celowych ataków na kulturę ze strony ugrupowań ekstremistycznych. Niszczenie dziedzictwa kulturowego staje się narzędziem wykorzystywanym w wojnie w celu długotrwałej destabilizacji społeczeństw. Nowe technologie i środki komunikacji umożliwiły radykalnym grupom zwiększenie skuteczności i zasięgu swoich destrukcyjnych działań. Zaplanowane niszczenie dziedzictwa kulturowego jest ściśle związane z prześladowaniami jednostek i grup etnicznych czy religijnych. Odpowiedzią

UNESCO na ten problem ma być nowe ujęcie ochrony dziedzictwa. W strategii uwypuklono konieczność połączenia ochrony kultury ze strategiami bezpieczeństwa, operacjami humanitarnymi i pokojowymi. Wątek ten jest szczególnie istotny, gdyż w praktyce oznacza uznanie potrzeby ściślejszej współpracy wielu aktorów i koordynacji działań z różnych obszarów.

W dokumencie pojawia się pojęcie „czystki kulturowej” (*cultural cleansing*); dyrektor generalna UNESCO Irina Bokowa użyła go po raz pierwszy w publicznych wypowiedziach w sierpniu 2014 r., gdy wydawała oświadczenie na temat sytuacji w Iraku. W tamtym czasie zaczęły się na dużą skalę prześladowania mniejszości etnicznych i religijnych, m.in. jazydów i Asyryjczyków, szukano zatem odpowiedniego terminu do nazwania tej zbrodni. Od tego czasu pojęcie czystki kulturowej przywoływane jest przy komentowaniu ataków na kulturę dokonywanych przez bojowników Państwa Islamskiego i grupy z nimi związane przede wszystkim na Bliskim Wschodzie. Mówienie o czystkach kulturowych, choć nie odnosi się do zapisów prawa międzynarodowego, ma zwrócić uwagę świata na powagę problemu i zwiększyć świadomość międzynarodową odnośnie do celowego niszczenia dziedzictwa i różnorodności kulturowej. Termin ten odnosi się do ataków na osoby i grupy ze względu na ich pochodzenie kulturowe, etniczne lub religijne, połączone z aktami zamierzonego i systematycznego niszczenia ich dziedzictwa kulturowego, w tym książek, manuskryptów, tradycyjnych praktyk, jak i miejsc kultu, pamięci i nauki. Grupy dokonujące takich czystek kierują się wizją zastąpienia różnorodności kulturowej danego regionu ideologią fundamentalistyczną. Pojawia się sugestia, iż takie działania mogą być uznane za zbrodnię wojenną (p. 6).

Kolejną ważną kwestią podnoszoną w strategii jest problem rosnącej liczby uchodźców i osób wewnątrznie przesiedlonych (*internally displaced persons*), których prawa do rozwijania własnej kultury i przekazywania jej następnym pokoleniom są poważnie zagrożone. Według opinii prezentowanych w tym dokumencie to zjawisko może pogłębić źródła kryzysu i przyczynić się do nowych napięć między grupami uchodźców a społecznościami goszczącymi. W dłuższym okresie prawdopodobne jest zanikanie różnorodności kulturowej regionu, co może utrudnić ponowną integrację ludzi wracających po wojnie do swoich domów. Z drugiej strony, pokazane jest też

pozytywne podejście – UNESCO wskazuje na dotychczasowe budujące doświadczenia w wykorzystaniu inicjatyw opartych na kulturze w odbudowie dialogu i relacji międzyludzkich zarówno podczas trwania konfliktów, jak i po ich zakończeniu.

Ważnym elementem nowego podejścia jest podkreślanie wspomnianej wcześniej współzależności między różnymi aspektami konfliktów: kulturowym, humanitarnym i wymiarem bezpieczeństwa. UNESCO argumentuje, że ochrona zabytków nie jest tylko i wyłącznie ochroną określonych dóbr w celu ich przetrwania. Chroniąc dobra kultury w czasie wojny oraz różnorodność kulturową danego obszaru, działa się jednocześnie w kierunku przerwania spirali przemocy. Ataki na kulturę często prowadzą do dalszej eskalacji konfliktu i działań odwetowych, przyczyniając się do zwiększania nienawiści i podziałów w społeczeństwie. Dyskurs strategii przekierowuje zatem uwagę z ochrony dóbr kultury na bezpieczeństwo ludności cywilnej. Ta perspektywa jest w coraz większym stopniu uznawana przez społeczność międzynarodową, czego przykładem jest rezolucja 2199 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ w lutym 2015 r. (p. 8). Rezolucja przyjęta jednogłośnie mówi o powstrzymaniu finansowania ekstremistów, a sukcesem UNESCO było wpisanie do niej jednoznacznego potępienia dewastacji dziedzictwa kulturowego w Syrii i Iraku oraz zobowiązania do podjęcia wszelkich środków uniemożliwiających handel zabytkami z tych państw, który jest ważnym źródłem dochodów grup terrorystycznych (Rada Bezpieczeństwa ONZ, 2015).

UNESCO zwraca uwagę na konieczność szukania nowych rozwiązań, które byłyby w stanie sprostać nowym wyzwaniom, takim jak terroryzm czy coraz częstsze doświadczenie przeciągających się kryzysów i niestabilności (p. 9). Potrzebna jest daleko idąca zmiana podejścia do ochrony dziedzictwa i nowy paradygmat. Mowa jest o konieczności ochrony zarówno dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, co jest istotnym *novum* w porównaniu do konwencji haskiej z 1954 r., która zajmowała się wyłącznie częścią pierwszej kategorii. Przedstawiane są argumenty za tym, żeby na kulturę patrzeć w szerszym kontekście, jako siłę mogącą wzmacniać ludzi w sytuacji kryzysu i po nim. Nowe podejście i na poziomie międzynarodowym, i państwowym ma umożliwić realizację ochrony kultury w ścisłym związku z działaniami humanitarnymi, politykami bezpieczeństwa

i procesem budowy pokoju. Taka perspektywa implikuje konieczność szerokiej współpracy UNESCO z innymi instytucjami i grupami. Jako głównych partnerów wymienia się organizacje międzynarodowe, które uwzględniły powyższe kwestie w swoich strategiach i programach, takie jak: INTERPOL, Światowa Organizacja Celna (WCO), Biuro Narodów Zjednoczonych ds. narkotyków i przestępczości (UNODC), Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego (UNIDROIT), a także międzynarodowe organizacje pozarządowe, które w 1996 r. utworzyły Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy, nawiązujący wprost do postanowień konwencji z 1954 r.: Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (ICCROM), Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS), Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM), Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (IFLA) i Międzynarodowa Rada Archiwów (ICA). UNESCO uważa, że potrzebna jest konsolidacja zaangażowania partnerów i koordynacja działań na podstawie podzielanej wizji i priorytetów (p. 10).

Strategia wskazuje też na rolę UNESCO jako agencji mającej mandat w sferze kultury w systemie ONZ. Działania UNESCO na rzecz ochrony kultury w razie konfliktów mają być integralną częścią całościowej reakcji Narodów Zjednoczonych na takie wydarzenia. Podkreśla się konieczność konsultacji wszystkich inicjatyw z odpowiednimi partnerami w ramach ONZ (p. 13)

Swoją rolę w procesach budowania pokoju UNESCO uzasadnia, przytaczając wcześniejsze doświadczenie. Do swoich sukcesów wykorzystania kultury w społeczeństwach postkonfliktowych zalicza m.in. zaangażowanie w Kambodży, na Bałkanach, w Afganistanie i w Mali. W tych operacjach UNESCO wypracowało ekspertyzy, sieci, jak i dobre praktyki i te wszystkie elementy mogą być użyte w przyszłych projektach (art. 11).

Przedstawione kwestie są uzasadnieniem dla powstania omawianej strategii. Pokazują one, że społeczność międzynarodowa stoi w obliczu nowych wyzwań i dotychczasowe rozwiązania zawarte we wcześniejszych konwencjach nie wystarczają. To sprawia, że potrzebna jest redefinicja podejścia, aby dobro, jakim jest szeroko dziś definiowane dziedzictwo kulturowe, mogło przetrwać konflikty i służyć społeczeństwu.

W kolejnej części dokumentu wyszczególniono cele strategii. Na ogólnym poziomie jest nim redukcja ryzyka zniszczenia (*vulnerability*) dziedzictwa kulturowego i różnorodności kulturowej przed, w czasie trwania i po zakończeniu konfliktu (p. 15). W porównaniu do konwencji haskiej to sformułowanie ma charakter o wiele bardziej ogólny, a także zakres przedmiotowy ochrony – dziedzictwo (materialne i niematerialne) i różnorodność – jest znacząco większy w omawianej strategii. Ten ogólny cel został doprecyzowany w dwóch punktach. Po pierwsze, strategia ma za zadanie wzmocnić możliwości działań państw członkowskich w sytuacji konfliktu, tak aby mogły skuteczniej zapobiegać utracie dóbr kultury i je odzyskiwać. W tym obszarze UNESCO deklaruje chęć współpracy z władzami narodowymi, aby ułatwić skoordynowane działania międzynarodowe i uczynić je skuteczniejszymi. Po drugie, celem strategii jest włączenie zagadnień kultury do strategii bezpieczeństwa i działań humanitarnych na obszarach objętych konfliktami zbrojnymi i do procesu odbudowy pokoju. Nowe strategiczne partnerstwa, zwłaszcza z innymi agendami ONZ, będą odpowiedzią na wyzwania zidentyfikowane w pierwszej części dokumentu. Współpraca ma doprowadzić do powstania odpowiednich narzędzi i mechanizmów, aby umożliwić skuteczną implementację postanowień wcześniejszych konwencji UNESCO (p. 16).

Strategia określa i precyzuje priorytety działalności UNESCO we wszystkich fazach konfliktów. Za najskuteczniejsze sposoby ochrony dziedzictwa uznano podejmowanie działań profilaktycznych w okresie pokoju. Wskazuje się na konieczność budowania synergii w implementacji wszystkich konwencji UNESCO dotyczących kultury (z 1954, 1970, 1972, 2001, 2003 r.). Prowadzone będą działania zwiększające świadomość istnienia międzynarodowych standardów ochrony kultury i wynikających z nich obowiązków państw. Ważna jest ocena ryzyka, która do tej pory traktowana była marginalnie i nie było na nią funduszy, ale obecnie w tym właśnie obszarze UNESCO chce skuteczniej pomagać państwom członkowskim (p. 21). Dużą rolę w ochronie dziedzictwa odgrywa jego dokumentacja, w tym digitalizacja obiektów materialnych i niematerialnych. Podkreśla się też znaczącą rolę partycypacji społecznej i włączania wspólnot lokalnych w działania związane z dziedzictwem. Jako element strategii prewencyjnych prowadzone będą akcje informacyjne na temat

zagrożeń, na jakie wystawiona jest kultura w czasie konfliktów zbrojnych, oraz potrzeby jej ochrony (p. 22). Lobbowanie na rzecz przestrzegania konwencji haskiej jest też zadaniem UNESCO w sytuacji, gdy do konfliktu dojdzie. Ma przypominać stronom konfliktu o zakazie używania dziedzictwa kulturowego do celów wojskowych oraz prowadzenia operacji wymierzonych w kulturę (p. 23). Ważnym wyzwaniem pozostaje monitorowanie i ocena zniszczeń i kradzieży dóbr kultury na terenach objętych działaniami zbrojnymi. W tym obszarze systematyczna współpraca między różnymi aktorami jest konieczna. Zbieranie wiarygodnych danych ma nie tylko chronić dziedzictwo, ale też umożliwić pociąganie do odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw przeciwko kulturze. UNESCO zobowiązuje się również do udzielania pierwszej pomocy w wypadku zniszczeń i do podjęcia działań zależnie od potrzeb i okoliczności (p. 24). W okresie powojennym UNESCO będzie m.in. wspierać władze państwowe w tworzeniu i wdrażaniu programów odnowy i zachowania dziedzictwa kulturowego. Ważnym zadaniem będzie też zapewnienie, aby kultura została potraktowana jako czynnik procesów budowania długotrwałego pokoju i jako środek rozwoju społeczno-gospodarczego (p. 28). Pomocną instytucją ma być powołana w 2014 r. jednostka mająca koordynować wszelkie działania chroniące dziedzictwo kulturowe w czasie kryzysu i pomóc lokalnym oddziałom UNESCO w wypracowaniu strategii prewencyjnych (Unit for Emergency Preparedness and Response, CLT/EPR).

UNESCO koncentruje się również na tworzeniu globalnej koalicji „Unite for Heritage”. Ma ona wspierać współpracę aktorów, którzy specjalizują się w różnych dziedzinach, aby realnie wzmocnić starania na rzecz ochrony dziedzictwa. Inauguracja kampanii przez dyrektor generalną UNESCO odbyła się w 2015 r. w Bonn podczas sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa. Ma ona funkcjonować jako laboratorium nowych idei i jako platforma konkretnego działania. UNESCO zamierza poszerzyć i rozwinąć formy współpracy m.in. z aktorami z sektora humanitarnego (UNHCR, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża) i bezpieczeństwa. Rozszerzona ma być współpraca z wojskiem, a w szczególności z siłami pokojowymi ONZ. Dyskutowane będą nowe metodologie, narzędzia i możliwości podejmowania wspólnych działań, np. poprzez uwzględnienie pracy UNESCO na

rzecz kultury jako integralnego elementu programów dla uchodźców (p. 31-36).

Problemem są wysokie koszty przedsięwzięć ochrony i odbudowy dziedzictwa kulturowego, obecnie zwłaszcza na Bliskim Wschodzie. Poważnym dylematem jest dysproporcja pomiędzy szerokim mandatem organizacji, jak i jej ambitnymi celami, a zasobami, jakimi dysponuje. Wiele działań jest finansowanych spoza budżetu UNESCO, np. z dotacji niektórych państw i organizacji międzynarodowych, m.in. Unii Europejskiej (p. 42).

Zwiększanie świadomości znaczenia dziedzictwa kulturowego stało się celem kampanii opartej głównie na mediach społecznościowych, #Unite4Heritage. Ma ona na celu jak najszerszą mobilizację ludzi, przede wszystkim młodzieży, z całego świata w celu skuteczniejszej ochrony dziedzictwa kulturowego zagrożonego ekstremizmem. Ukazuje ona społeczności międzynarodowej zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego m.in. w Syrii i Iraku. Bezpośrednim impulsem do jej stworzenia było zniszczenie przez Państwo Islamskie zabytków starożytnego miasta asyryjskiego Nimrud. Kampania zaingurowana w Bagdadzie w marcu 2015 r. prowadzona jest w sześciu językach. Jest platformą dla powstającego globalnego ruchu ochrony miejsc dziedzictwa światowego. Kampania opiera się i ma być narzędziem walki z fanatyczną propagandą ekstremistów (#Unite4Heritage).

PODSUMOWANIE

W nowych okolicznościach towarzyszących współczesnym konfliktom zbrojnym społeczność międzynarodowa zmuszona jest szukać skuteczniejszych rozwiązań ochrony globalnego dobra publicznego, jakim jest światowe dziedzictwo. UNESCO, będąc ekspercką organizacją z mandatem w tym właśnie zakresie, pozostaje liderem w pracy nad nowymi rozwiązaniami. Kilka zmian w podejściu do zagadnienia już da się zaobserwować. Po pierwsze, kwestia ochrony dziedzictwa kulturowego jest coraz częściej łączona z innymi wymiarami konfliktów. Dziedzictwo jest traktowane nie jako cenne *per se*, ale jako narzędzie budowy i odbudowy pokoju, wzmocnienia rozwoju zrównoważonego czy zwalczania propagandy ekstremistów. Wiele wypowiedzi dyrektora generalnej UNESCO zawiera argumenty

przemawiające za tym, że chronienie kultury musi być integralną częścią szerszych i całościowych strategii pokojowych. Podkreśla się też konieczność ochrony dóbr kultury, które – nielegalnie sprzedawane na czarnym rynku – stają się źródłem utrzymania wielu grup terrorystycznych. Po drugie, prawo międzynarodowe, aby skuteczniej pomagało chronić dobra kultury, musi być uznane i przestrzegane. To oznacza konieczność wpłynięcia na te państwa, które nie są stronami konwencji UNESCO, oraz zachęcenia państw do przystąpienia do innych umów międzynarodowych, które dotyczą dziedzictwa kulturowego. Potrzebna jest również skuteczniejsza implementacja wszystkich konwencji dotyczących dziedzictwa kulturowego. Po trzecie, niezbędna jest ściślejsza współpraca na dużo szerszą skalę niż dotychczas i mobilizacja jak największej liczby aktorów z różnych obszarów. Poprzez kampanie globalne UNESCO chce wpływać na zwiększanie świadomości, zwłaszcza u młodych ludzi, odnośnie do wagi dziedzictwa kulturowego i potrzeby jego ochrony.

Nie ulega wątpliwości, że UNESCO nie jest w stanie zapobiec grabieży i destrukcji dóbr kultury ani przeciwstawić się działaniom grup zbrojnych przeciw różnorodności etnicznej czy religijnej. Jednocześnie to właśnie w sytuacji obecnych konfliktów, w których kultura jest świadomie obranym celem ataków, państwa członkowskie zdają sobie sprawę, że same nie są w stanie zapewnić jej należytej ochrony. Z własnej inicjatywy apelują zatem o pomoc międzynarodową, przede wszystkim do UNESCO, aby wzmocniło i rozszerzyło swoje zaangażowanie w tym obszarze.

BIBLIOGRAFIA

- Ashworth, G. (2015). *Planowanie dziedzictwa*, Kraków: MCK.
- Howe, Z. (2011). Can the 1954 Hague Convention Apply to Non-State Actors: A Study of Iraq and Libya. *Texas International Law Journal*, 47(2), 403-425.
- Murzyn-Kupisz, M. (2010). Barbarzyńca w ogrodzie? Dziedzictwo kulturowe widziane z perspektywy ekonomii. *Zarządzanie Publiczne*, 3(13), 19-32.
- O'Keefe, R. (2007). The protection of cultural property in armed conflict. *Amicus Curiae*, 71, autumn, 3-7.

- Parlament Europejski. (2011). Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie starć na granicy między Tajlandią a Kambodżą. Pozyskano z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P7-RC-2011-0132+0+DOC+XML+V0//PL> (dostęp: 01.02.2017).
- Rada Bezpieczeństwa ONZ. (2015). Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr S/RES/2199, 12 lutego 2015 roku. Pozyskano z: <http://www.un.org/press/en/2015/sc11775.doc.htm> (dostęp: 03.02.2017).
- Szmygin, B. (2013). Światowe dziedzictwo UNESCO z perspektywy 40 lat. *Ochrona Zabytków*, 66/1-4, 167-177.
- Stiglitz, J.E. (2013). *Ekonomia sektora publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Techera, E.J. (2007). Protection of Cultural Heritage Times of Armed Conflict: The International Legal Framework Revisited. *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law*, 4(1). Pozyskano z: <http://www5.austlii.edu.au/au/journals/MqJILICEnvLaw/2007/1.html> (dostęp: 25.01.2017).
- UNESCO. *UNESCO's Response to Protect Culture in Crisis*, Unite4Heritage. Pozyskano z: <http://www.internationalinsurance.org/files/TC/PDF/244984e.pdf> (dostęp: 03.02.2017).
- UNESCO. *World Heritage in Danger*. Pozyskano z: <http://whc.unesco.org/en/158/> (dostęp: 01.02.2017).
- UNESCO. (1954). *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, Haga, 14 maja 1954 r. Pozyskano z: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Haga.pdf (dostęp: 30.01.2017).
- UNESCO. (1972). *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, Paryż, 16 listopada 1972 r. Pozyskano z: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_swiatowego_dziedzictwa.pdf (dostęp: 30.01.2017).
- UNESCO. (2003). *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, Paryż, 17 października 2003 r. Pozyskano z: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_dz_niemater_2003.pdf (dostęp: 30.01.2017).
- UNESCO. (2015). *Strategy for Reinforcing UNESCO's Action for the Protection of Culture and the Promotion of Cultural Pluralism in the Event of Armed Conflict*. Pozyskano z: http://en.unesco.org/system/files/unesco_clt_strategy_en.pdf (dostęp: 30.01.2017).
- UNESCO. (2016a). *#Unite4Heritage*. Pozyskano z: <http://www.unite4heritage.org/> (dostęp: 30.01.2017).

UNESCO. (2016b). Committee for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, 8-9 December 2016. Pozyskano z: <http://en.unesco.org/news/committee-protectio-cultural-property-event-armed-conflict-8-9-december-2016> (dostęp: 20.01.2017).

Wiktor-Mach, D. (2016). Dziedzictwo kulturowe a rozwój. Dylematy i wyzwania na przykładzie Turcji. W: K. Jarecka-Stepień i A. Surdej (red.), *Tożsamość i efektywność: w poszukiwaniu mechanizmów zrównoważonego rozwoju*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>